

Αγαπητοί γονείς,

Για τη σωστή γραφή της έκθεσης απαιτούνται κυρίως:

- **σωστή στρατηγική**
- **πλούσιο λεξιλόγιο.**

Όσον αφορά τη σωστή στρατηγική, στο βιβλίο αυτό δίνονται:

- ✓ πίνακας με τα **βασικά στοιχεία** με τα οποία μπορούμε να προσεγγίσουμε ένα θέμα, ώστε να είναι πλήρως αναπτυγμένο και ολοκληρωμένο
- ✓ πίνακας με τα **γλωσσικά στοιχεία** που χρησιμοποιούμε για την ανάπτυξη ενός θέματος

Όσον αφορά τον εμπλουτισμό του λεξιλογίου του μαθητή, από κάθε μάθημα του σχολικού βιβλίου έχουν επιλεγεί οι σημαντικότερες λέξεις, για τις οποίες δίνονται:

- πίνακας με τα **παράγωγα – ομόρριζα**
- πίνακας με τη **σημασία**, τα **συνώνυμα** και τα **αντίθετά** τους.

Για τη διευκόλυνση του μαθητή όλες οι λέξεις των πινάκων δίνονται **αλφαβητικά στο τέλος του βιβλίου σε ενιαίο πίνακα**, ώστε να μπορεί να ανατρέξει ο μαθητής οποιαδήποτε στιγμή και να βρει μια λέξη που είχε συναντήσει σε κάποιο μάθημα.

Κάθε μάθημα του βιβλίου περιλαμβάνει **αναπτυγμένη έκθεση** σχετική με το θέμα του μαθήματος και **ασκήσεις**, οι απαντήσεις των οποίων βρίσκονται στο τέλος του βιβλίου.

Νίκη Σάκκου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΝΟΤΗΤΑ 1

Ο φίλος μου το δάσος	9
Η φίλη μας η θάλασσα	16
Ο φίλος μας ο άνεμος	22

ΕΝΟΤΗΤΑ 2

Η γειτονιά της πόλης	29
Πόλη και πολιτισμός – Πόλη και διασκέδαση	37
Διαδρομές στην πόλη	42

ΕΝΟΤΗΤΑ 3

28η Οκτωβρίου	47
---------------------	----

ΕΝΟΤΗΤΑ 4

Ιστορίες με ζώα	52
Τα χαρακτηριστικά των ζώων	60
Τα ζώα της εξοχής	68

ΕΝΟΤΗΤΑ 5

17η Νοέμβρη	75
-------------------	----

ΕΝΟΤΗΤΑ 6

Φίλοι από άλλες χώρες	79
Ιστορίες με φίλους – Οι φίλοι τραγουδάνε	89
Οι φίλοι γιορτάζουν	95

ΕΝΟΤΗΤΑ 7

Εγώ σε συναυλία;	104
Μουσικά όργανα	110
Τραγούδια και σίχοι	117
Μουσική και άλλες τέχνες	125

ΕΝΟΤΗΤΑ 8

Χριστούγεννα	131
--------------------	-----

ΕΝΟΤΗΤΑ 9

Ο μαγικός κόσμος των βιβλίων	135
Βιβλιοθήκες	144

ΕΝΟΤΗΤΑ 10

Επιστημονική φαντασία – Χαμένοι πολιτισμοί	151
Ανεξήγητα φαινόμενα	159
Η μηχανή του χρόνου	166

ΕΝΟΤΗΤΑ 11

Παιχνίδια	172
-----------------	-----

ΕΝΟΤΗΤΑ 12

25η Μαρτίου	182
-------------------	-----

ΕΝΟΤΗΤΑ 13

Κατασκευές της φύσης	187
Κατασκευές των ανθρώπων	194
Μαθηματικές κατασκευές	200

ΕΝΟΤΗΤΑ 14

Πάσχα	206
-------------	-----

ΕΝΟΤΗΤΑ 15

Τα θετικά... και τα αρνητικά	210
Τηλεόραση και διαφήμιση	217

ΕΝΟΤΗΤΑ 16

Ο αθλητισμός στην αρχαία Ελλάδα	223
Σύγχρονος αθλητισμός	229
Και τα παιδιά αθλούνται	236

ΕΝΟΤΗΤΑ 17

Ο άνθρωπος στο διάστημα	241
Τι βλέπουμε από το διάστημα	249
Φανταστικά ταξίδια στο διάστημα	256

Συγκεντρωτικός πίνακας για τον εμπλουτισμό του λεξιλογίου:

Παράγωγα – Ομόρριζα	263
---------------------------	-----

Συγκεντρωτικός πίνακας για τον εμπλουτισμό του λεξιλογίου:

Σημασία, Συνώνυμα, Αντίθετα	277
-----------------------------------	-----

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ	305
-------------------------	-----

Ο φίλος μου το δάσος

Όταν θέλουμε να αφηγηθούμε μια ιστορία (πραγματική ή φανταστική), παρουσιάζουμε μια σειρά από γεγονότα με συγκεκριμένο τρόπο και με **χρονική σειρά**, όπως δηλαδή έχουν συμβεί. Για το λόγο αυτόν και για να αναφέρουμε με όσο το δυνατόν μεγαλύτερη ακρίβεια τη χρονική σειρά των γεγονότων, μπορούμε να χρησιμοποιούμε διάφορους τρόπους που δείχνουν το **χρόνο** (πότε συμβαίνουν τα γεγονότα της ιστορίας), όπως:

οι χρόνοι των ρημάτων	π.χ. ιστορικός ενεστώτας, παρατατικός, αόριστος, υπερσυντέλικος κ.ά.
τα χρονικά επιρρήματα	π.χ. <i>τώρα, πριν, μετά, αργά, νωρίς, φέτος, ποτέ, αρχικά, ύστερα, κάποτε</i> κ.ά.
οι φράσεις με προθέσεις	π.χ. <i>σε λίγο, στη συνέχεια, από νωρίς, κατά το μεσημέρι, για λίγο</i> κ.ά.
οι χρονικές προτάσεις	π.χ. <i>μόλις ήρθε..., αφού έφυγαν..., όταν φτάσαμε..., πριν μάθουμε...</i> κ.ά.

Ιστορικός λέγεται ο ενεστώτας που χρησιμοποιείται στην αφήγηση αντί παρελθοντικού χρόνου (κυρίως παρατατικού ή αορίστου), γεγονός που δίνει μεγαλύτερη ζωντάνια στο λόγο μας.

π.χ. *Ήταν αργά τη νύχτα. Όλοι κοιμόντουσαν. Ξαφνικά χτυπάει το τηλέφωνο. Το σηκώνω κι από την άλλη άκρη της γραμμής ακούγεται μια τρομαγμένη φωνή.*

Όταν αφηγούμαστε μια ιστορία, συνήθως χρησιμοποιούμε τους **παρελθοντικούς** χρόνους των ρημάτων (δηλαδή παρατατικό, αόριστο, υπερσυντέλικο). Ωστόσο συχνά, αν και αναφερόμαστε σε γεγονότα που έχουν συμβεί, χρησιμοποιούμε τον **ιστορικό ενεστώτα**.

Προς τους γονείς: Για να θυμηθούν τα παιδιά τους παρελθοντικούς χρόνους (παρατατικός, αόριστος, υπερσυντέλικος) αλλά και τους υπόλοιπους χρόνους, καθώς και τον τρόπο κλίσης τους, προτρέψτε τα ν' ανατρέξουν στο «Γραμματική και Συντακτικό Ε Δημοτικού», Μ. Ζιώγου – Ν. Σάκκου, στο κεφάλαιο «Οι χρόνοι των ρημάτων», εκδ. Σαββάλας.

Βασικά στοιχεία αφήγησης

<p>Πού; (ο χώρος όπου συμβαίνουν τα γεγονότα)</p>	<p>π.χ. στο δάσος, στη θάλασσα, στην παραλία, στο δρόμο, στο σχολείο, σε μια μακρινή χώρα, στο Διάστημα, σ' έναν πλανήτη κ.ά.</p>
<p>Πότε; (ο χρόνος κατά τον οποίο συμβαίνουν τα γεγονότα)</p>	<p>π.χ. πέρσι το καλοκαίρι, τον περασμένο χειμώνα, πριν από λίγες ημέρες, κάποτε, τα παλιά χρόνια, μια φορά κι έναν καιρό κ.ά.</p>
<p>Ποιοι είναι οι ήρωες; (πρωταγωνιστές και άλλα πρόσωπα που συμμετέχουν στην ιστορία)</p>	<p>π.χ. άνθρωποι, φανταστικά πρόσωπα ή ζώα, φυτά, αντικείμενα που προσωποποιούνται (ξυλοκόποι, δασοφύλακες, πυροσβέστες, δέντρα, ελάφι, αλεπού) κ.ά.</p>
<p>Ποια είναι η εξέλιξη της ιστορίας; (ποιο πρόβλημα αντιμετώπισαν)</p>	<p>Πώς ξεκινάει η ιστορία (ένα γεγονός που αποτελεί την αιτία ή την αφορμή) π.χ. μια απροσεξία, ατυχία ή παράλειψη, μια κρατική απόφαση, μια πρόσκληση κ.ά.</p> <p>Πώς προχωράει η ιστορία (ποια γεγονότα συμβαίνουν, πώς επηρεάζουν τους ήρωες και πώς αντιδρούν οι ήρωες) π.χ. φωτιά σε δάσος, κόψιμο δέντρων, καταπάτηση δασικής έκτασης, αναστάτωση ανθρώπων και ζώων, έντονες διαμαρτυρίες κ.ά.</p> <p>Πώς τελειώνει η ιστορία (οι λύσεις, τα αποτελέσματα, οι συνέπειες) π.χ. κλήση Πυροσβεστικής, κατάσβεση φωτιάς, σωτηρία του δάσους, καμένα ή κομμένα δέντρα κ.λπ.</p>
<p>Ποιες οι σκέψεις και ποια τα συναισθήματα των ηρώων ή του αφηγητή της ιστορίας</p>	<p>π.χ. χαρά, ευτυχία, ικανοποίηση, δικαίωση, λύπη, στενοχώρια, απογοήτευση, προβληματισμός, απόγνωση, μια γλυκιά νοσταλγία, μια αξέχαστη εμπειρία, μια θλιβερή ανάμνηση, ένα συγκλονιστικό γεγονός κ.ά.</p>

• Όταν ο αφηγητής παίρνει μέρος στα γεγονότα που αφηγείται, η αφήγηση γίνεται σε **α' πρόσωπο** (ενικού ή πληθυντικού).

π.χ. Όταν **ταξίδευα...**, Όταν **φτάσουμε** στο δάσος κ.ά.

Όταν ο αφηγητής δεν παίρνει μέρος στα γεγονότα που αφηγείται, η αφήγηση γίνεται σε **γ' πρόσωπο** (ενικού ή πληθυντικού).

π.χ. **Έφτασε** η Πυροσβεστική..., **Κάηκαν** τα δέντρα κ.ά.

Για να δείξουμε τον **τόπο** (πού συμβαίνουν τα γεγονότα της ιστορίας), μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε:

τοπικά επιρρήματα	π.χ. κοντά, μακριά, δίπλα, γύρω, απέναντι, ανατολικά, μέσα, έξω, κάτω κ.ά.
επίθετα που φανερώνουν τόπο	π.χ. μακρινός, κοντινός, διπλάνος, γειτονικός, ορεινός, παραθαλάσσιος, υπόγειος, ουράνιος κ.ά.
φράσεις με προθέσεις	π.χ. στο δάσος, ως το βουνό, μέχρι τη θάλασσα, από το περιβόλι, στο λιβάδι κ.ά.

Αναπτυγμένη έκθεση

Κάποιοι παράνομοι ξυλοκόποι κόβουν δέντρα

Πού;

Στην άκρη του χωριού –αρκετά μακριά από το σπίτι μας– υπάρχει ένα μεγάλο πυκνό δάσος γεμάτο βελανιδιές κι άλλα δέντρα. Τα δέντρα είναι πανύψηλα και με τα μακριά κλαδιά τους δημιουργούν μια δροσερή ατμόσφαιρα.

Πότε;

Ποιοι είναι
οι ήρωες;

Εκεί πηγαίνουν κάθε μέρα ο πατέρας μου και ο φίλος του ο κυρ Αποστόλης. Ξεκινούν πολύ νωρίς το πρωί και περπατούν για αρκετή ώρα διασχίζοντας το δάσος και απολαμβάνοντας την απόλυτη ησυχία που επικρατεί.

Ποια είναι η
εξέλιξη της
ιστορίας;

Μια μέρα, όμως, την ησυχία του δάσους διατάραξε ένας θόρυβος δυνατός, διαπεραστικός και εντελώς ασυνήθιστος. Οι δύο φίλοι κοιτάχτηκαν με απορία, καθώς δεν μπορούσαν να καταλάβουν τι ήταν αυτό που άκουγαν. Όσο συνέχιζαν το περπάτημα τόσο πιο έντονος γινόταν ο θόρυβος, ώπου ξαφνικά αντίκρισαν τρεις άγνωστους άντρες – πιθανότατα ήταν από κάποιο διπλανό χωριό. Ο ένας από αυτούς κρατούσε ένα αλυσοπρίονο, ενώ οι άλλοι δύο κρατούσαν τσεκούρια. Ήταν προφανές ότι οι άντρες αυτοί έκοβαν δέντρα, κάτι βέβαια που είναι παράνομο. Σάστισαν μόλις είδαν τον πατέρα μου και το φίλο του κι αρχικά προσπάθησαν να δικαιολογηθούν. Ο κυρ Αποστόλης δεν τους πίστεψε, καθώς είχε ακούσει πρόσφατα στο καφενείο να μιλούν για κάποιους στην περιοχή οι οποίοι κρυφά κόβουν δέντρα από το δάσος και τα πωλούν. Γι' αυτό τηλεφώνησε αμέσως στη Δασοφυλακή.

Τότε οι τρεις ξυλοκόποι μάζεψαν τα εργαλεία και το έβαλαν στα πόδια για να γλιτώσουν. Για κακή τους τύχη όμως, την ώρα που έφευγαν, έφτασαν οι δασοφύλακες και τους συνέλαβαν.

Σκέψεις και
συναίσθηματα

Οι δασοφύλακες ευχαρίστησαν τον πατέρα μου και το φίλο του για την πράξη τους αυτή. Το νέο μαθεύτηκε γρήγορα κι όλοι οι συγχωριανοί ένιωθαν ικανοποίηση κι ευγνωμοσύνη που το δάσος μας σώθηκε. Άλλωστε η προστασία της φύσης είναι υπόθεση όλων μας!

Για τον εμπλουτισμό του λεξιλογίου

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Λέξεις*	Παράγωγα – Ομόρριζα
δάσος	δασώνω, δασικός, δασώδης, δασύλλιο, δασάρχης, δασοπυροσβέστης, δασοφύλακας, πευκοδάσος
δέντρο	δεντράκι, δενδρύλλιο, δεντρολίβανο, δεντροκαλλιέργεια, δεντροφύτευση
κλαδί	κλαδεύω, κλάδεμα, κλάδος, κλαδικός, κλαδευτήρι, διακλάδωση
ξύλο	ξυλεία, ξυλιά, ξυλιάζω, ξύλινος, ξυλοκόπος, ξυλουργός, ξυλοδαρμός, καυσόξυλο, στραβόξυλο
προστασία	προστατεύω, προστάτης, προστατευτικός, προστατευτικότητα, απροστάτευτος, υπερπροστατευτικός
φύλλο	φύλλωμα, φυλλωσιά, φυλλάδα, φυλλοβόλος, φυλλοκάρδι, φυλλομετρώ, ξεφυλλίζω, τριφύλλι
φύση	φυσικός, φυσικότητα, φυσιογνωμία, φυσιολάτρης, φυσιολογικός
χωριό	χωρικός, χωριάτης, χωριάτικος, χωριατιά, συγχωριανός, κεφαλοχώρι, σκορποχώρι

* Όλες οι λέξεις βρίσκονται συγκεντρωμένες αλφαβητικά σε έναν ενιαίο πίνακα στο τέλος του βιβλίου.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Λέξεις	Σημασία	Συνώνυμα	Αντίθετα
άγνωστος	αυτός που δεν είναι γνωστός, που δεν τον ξέρουμε	ανώνυμος, αδήλωτος, κρυφός, ξένος	γνωστός, οικείος, φανερός, επώνυμος
αρκετός	αυτός που υπάρχει σε επάρκεια	επαρκής	λίγος, ανεπαρκής
γεμάτος	αυτός που δεν είναι άδειος	πλήρης, γιομάτος, ολόγιομος, κατάμεστος, κορεσμένος	άδειος, αδειανός, κενός, αγέμιστος
δροσερός	αυτός που έχει δροσιά, που είναι υγρός από δροσιά	δροσάτος, κρουύτσικος, δροσιστικός	ζεστός, καυτός, χλιαρός, ζεματιστός
έντονος	αυτός που εμφανίζεται σε υψηλό βαθμό, που χαρακτηρίζεται από ένταση	δυνατός, ζωηρός	άτονος, ασθενής, ήπιος, χαλαρός, υποτονικός
μακρύς	αυτός που έχει μεγάλο μήκος, μεγάλη διάρκεια	μακρουλός, επιμήκης, εκτενής, ψηλός	κοντός, βραχύς, βραχύσωμος, σύντομος
μεγάλος	αυτός που έχει μέγεθος πάνω από το συνηθισμένο, πολύς, ισχυρός, σπουδαίος	ογκώδης, τρανός, δυνατός, γερός, εξαιρετικός	μικρός, μικρόσωμος, λίγος, ασήμαντος
παράνομος	αυτός που γίνεται αντίθετα με το νόμο, που παραβιάζει τους νόμους	αθέμιτος, άνομος, αντικανονικός	νόμιμος, ένομος, σύννομος, θεμιτός, νομοταγής
πυκνός	αυτός που περιέχει πολλή ύλη σε μικρό όγκο	παχύρρευστος, πηχτός, περιεκτικός, αδιαπέραστος	αραιός, ανάριος

Ασκήσεις*

1. Να συμπληρώσεις τα κενά στον παρακάτω πίνακα. Αν δυσκολευτείς, μπορείς να συμβουλευτείς τους Πίνακες 1 και 2.

Επίθετα	Συνώνυμα	Αντίθετα
μικρός	μικρόσωμος
.....	αντικανονικός	νόμιμος
επαρκής	ανεπαρκής
.....	πλήρης	άδειος
πηχτός	πυκνός
εκτενής	κοντός

2. Να γράψεις τις σύνθετες λέξεις που σχηματίζονται με τα παρακάτω συνθετικά.

- α) δάσος + προστασία →
- β) δάσος + φύλακας →
- γ) πεύκο + δάσος →
- δ) δάσος + πυροσβέστης →
- ε) δάσος + τόπος →

3. Κλείστε τα μάτια και φανταστείτε ότι είστε μέσα σ' ένα δάσος. Ποια φυτά και ποια ζώα υπάρχουν μέσα σ' αυτό; Διαλέξτε τους «ήρωές» σας και γράψτε μια ιστορία με τίτλο «Μια πυρκαγιά ξεσπάει και απειλεί το δάσος», ακολουθώντας το σχεδιάγραμμα:

- Πού γίνονται τα γεγονότα; (δάσος – στην πλαγιά ενός βουνού)
- Πότε γίνονται τα γεγονότα; (αρχές της άνοιξης)
- Ποιοι είναι οι ήρωες; (ζώα και πουλιά του δάσους)
- Ποιο πρόβλημα αντιμετώπισαν; (φωτιά στο δάσος)
- Ποια λύση έδωσαν; (ζητούν βοήθεια από ανθρώπους και κρύβονται σε μια σπηλιά)

* Οι απαντήσεις των Ασκήσεων βρίσκονται στο τέλος του βιβλίου.

Η φίλη μας η θάλασσα

Η περιγραφή ενός γεγονότος μοιάζει πολύ με την αφήγηση (βλ. Ενότητα 1, «Ο φίλος μας το δάσος»), μόνο που στην περιγραφή ενός γεγονότος παρουσιάζουμε αυτό που συνέβη με περισσότερες λεπτομέρειες.

Βασικά στοιχεία περιγραφής ενός γεγονότος

Πότε έγινε;	π.χ. προχθές, την περασμένη Κυριακή, πριν από μερικά χρόνια, στα μέσα του αιώνα κ.ά.
Πού έγινε;	π.χ. στη θάλασσα, στον ωκεανό, στο δρόμο, στη δουλειά, στο εργοστάσιο κ.ά.
Ποιοι συμμετείχαν;	π.χ. άνθρωποι, φανταστικά πρόσωπα ή ζώα, φυτά και αντικείμενα που προσωποποιούνται κ.ά.
Ποια είναι η αιτία-αφορμή;	π.χ. ένα λάθος, μια απροσεξία, ατυχία ή παράλειψη, μια ανθρώπινη αμέλεια, μια μηχανική βλάβη κ.ά.
Τι έγινε; (αρχή, εξέλιξη και τέλος)	π.χ. αρχή → διαρροή πετρελαίου εξέλιξη → βύθιση πλοίου τέλος → δημιουργία πετρελαιοκηλίδας
Ποια είναι η σημασία του; – Αποτελέσματα	π.χ. ρύπανση περιβάλλοντος, οικολογική καταστροφή, απώλεια ανθρώπων

Όταν περιγράφουμε ένα γεγονός που συνέβη στο παρελθόν (π.χ. ιστορικό γεγονός), χρησιμοποιούμε ρήματα σε **παρελθοντικούς** χρόνους στο **γ' πρόσωπο ενικού ή πληθυντικού αριθμού**.

π.χ. *Ο Καποδίστριας **έγινε** κυβερνήτης της χώρας...*

*Οι Έλληνες **πολέμησαν** εναντίον των Ιταλών...*

Όταν περιγράφουμε ένα γεγονός σύγχρονο, χρησιμοποιούμε ρήματα σε **ενεστώτα** στο **γ' πρόσωπο ενικού ή πληθυντικού αριθμού**.

π.χ. *Η φωτιά **κατακαίει** πευκόφυτες εκτάσεις...*

*Οι πυροσβέστες **δίνουν** μάχη με τις φλόγες...*

Όταν κάποιος περιγράφει ένα γεγονός που γνωρίζει (επειδή το έχει παρακολουθήσει στην τηλεόραση) ή το έχει ζήσει ο ίδιος, εκτός από τα βασικά στοιχεία περιγραφής ενός γεγονότος μπορεί να αναφέρει και τις **σκέψεις** και τα **συναισθήματά** του γι' αυτό το γεγονός.

- Πότε έγινε;
- Πού έγινε;
- Ποιοι συμμετείχαν;
- Ποια είναι η αιτία-αφορμή;
- Τι έγινε; (αρχή, εξέλιξη, τέλος)
- Ποια είναι η σημασία του; – Αποτελέσματα
- Ποιες σκέψεις και συναισθήματα δημιουργεί;

Προς τους γονείς: Για να θυμηθούν τα παιδιά τους παρελθοντικούς χρόνους (παρατατικός, αόριστος, υπερσυντέλικος) και τον τρόπο κλίσης τους προτρέψτε τα ν' ανατρέξουν στο «**Γραμματική και Συντακτικό Ε΄ Δημοτικού**», **Μ. Ζιώγου – Ν. Σάκκου**, στο κεφάλαιο «Οι χρόνοι των ρημάτων», εκδ. Σαββάλας.

Αναπτυγμένη έκθεση

Σκουπίδια στη θάλασσα

Πότε έγινε;
Πού έγινε;

Τη δεκαετία του 1990 σε μια έρευνα που έγινε στις παραλίες του ακατοίκητου νησιού Ντούσι, ενός από τα πιο απομονωμένα μέρη του κόσμου, 4.500 χιλιόμετρα μακριά από τις ακτές της Νότιας Αμερικής, βρέθηκαν χιλιάδες σκουπίδια: από πλαστικά παιχνίδια μέχρι φιάλες αερίου.

Ποιοι συμμετείχαν; Ποια είναι η αιτία-αφορμή;

Ασφαλώς, υπεύθυνοι για το γεγονός αυτό είναι οι ίδιοι οι άνθρωποι. Ταξιδιώτες, ναύτες και ψαράδες πετούν σκουπίδια στη θάλασσα από το πλοίο ή τη βάρκα που ταξιδεύουν, αλλά και όσοι πηγαίνουν στις παραλίες, όταν φεύγουν, αφήνουν πίσω τους πλαστικά μπουκάλια, σακούλες, κουτιά αλουμινίου κ.ά.

Τι έγινε;

Όλα αυτά τα σκουπίδια δημιουργούν μια πολύ άσχημη και αποκρουστική εικόνα καθώς ρυπαίνουν τις θάλασσες και τις ακτές. Άλλα από αυτά μένουν για πολλά χρόνια χωρίς να διαλύονται με τα κύματα σε πολύ μεγάλες αποστάσεις. Ιδιαίτερα σημαντικό όμως είναι ότι αποτελούν απειλή για τα ζώα της θάλασσας και τα ψάρια, τα οποία τρώνε σκουπίδια, γιατί τα μπερδεύουν με την τροφή τους, αφού δεν μπορούν να καταλάβουν τη διαφορά, ή παγιδεύονται σε σχοινιά και πλαστικές σακούλες, με αποτέλεσμα να πεθαίνουν.

Ποια είναι η σημασία και τα αποτελέσματά του;

Γι' αυτό σήμερα τα σκουπίδια αποτελούν παγκόσμιο πρόβλημα, που αφορά ακόμα και τις πιο απομακρυσμένες περιοχές του πλανήτη. Οφείλουμε λοιπόν όλοι να μειώνουμε τα σκουπίδια για την προστασία της φύσης αλλά κυρίως για την προστασία του ανθρώπου.

Προς τους γονείς: Για να αποκτήσουν τα παιδιά περιβαλλοντική συνείδηση, για να μάθουν τους κινδύνους που αντιμετωπίζει το περιβάλλον και τους τρόπους με τους οποίους μπορούν να το προστατέψουν, προτρέψτε τα να διαβάσουν τα βιβλία «Ο πλανήτης σε κίνδυνο», **D. Burnie**, «Προστατεύω το περιβάλλον», «Το κουτί της οικολογίας – Προστατεύω το περιβάλλον», **N. Τουκματσά**, εκδ. Σαββάλας κ.ά.

Για τον εμπλουτισμό του λεξιλογίου

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

Λέξεις*	Παράγωγα – Ομόρριζα
ακτή	ακτοφυλακή, ακτοπλοΐα, παράκτιος
θάλασσα	θαλασσινός, θαλασσώνω, θαλασσίς, υποθαλάσσιος, θαλασσοπόρος, λαοθάλασσα, ακροθαλασσιά, θαλασσοπούλι
μολύνω	μόλυνση, μολυντικός, μόλυσμα, μολυσματικός
νερό	νερώνω, νερουλιάζω, νερουλός, νερουλάς, νεροχύτης, νερόβραστος, χιονόνερο, απόνερα
νησί	νήσος, νησίδα, νησιώτης, νησιώτικος, ξερονήσι, μεγαλόνησος
ρυπαίνω	ρύπανση, ρυπαρός, ρύπος, ρυπαντής, ρυπαντικός, ρυπογόνος
σκουπίδι	σκουπιδιάρης, σκουπιδιάρικο, σκουπιδариό, σκουπιδιάρα, σκουπιδοτενεκές, σκουπιδότοπος
ψαράς	ψάρι, ψαρεύω, ψαράδικο, ψάρεμα, ψαριά, ψαρόβαρκα, ψαραγορά, ψαροκάικο, σκυλόψαρο, ψαρόκολλα

* Όλες οι λέξεις βρίσκονται συγκεντρωμένες αλφαβητικά σε έναν ενιαίο πίνακα στο τέλος του βιβλίου.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

Λέξεις*	Σημασία	Συνώνυμα	Αντίθετα
ακατοίκτος	αυτός που δεν κατοικείται, που είναι ακατάλληλος να κατοικηθεί	έρημος, εγκαταλελειμμένος	κατοικημένος, κατοικήσιμος
αποκρουστικός	αυτός που προκαλεί συναισθήματα έντονης αποστροφής ή φρίκης	φρικτός, απδιαστικός	ελκυστικός, συμπαθητικός
απομακρύνω	διώχνω μακριά	ξεμακραίνω, εκτοπίζω, μετατοπίζω, μετακινώ	πλησιάζω, προσελκύω, ελκύω, επαναφέρω
άσχημος	κακοφτιαγμένος, δυσάρεστος, αυτός που δεν είναι οπτικά αρεστός	δύσμορφος, κακομούτσουνος, ασχημομούρης	όμορφος, ωραίος, καλοφτιαγμένος, νόστιμος
μειώνω	κάνω κάτι να γίνει μικρότερο ή λιγότερο, (μτφ.) ταπεινώνω	ελαττώνω, λιγοστεύω, περιορίζω, μικραίνω, προσβάλλω, εξευτελίζω	αυξάνω, μεγαλώνω, εξυψώνω, επαίνω
μόλυνση	η μετάδοση μικροβίων σε ζωντανό οργανισμό, η ρύπανση	ρύπανση, λέρωμα, βρόμισμα	απολύμανση, καθαρισμός, αποστείρωση
παγκόσμιος	αυτός που ανήκει ή αναφέρεται σε όλο τον κόσμο, σε όλη την ανθρωπότητα	διεθνής, οικουμενικός, πανανθρώπινος	εθνικός
υπεύθυνος	αυτός που έχει την ευθύνη για κάτι, υπαίτιος, ένοχος	υπόλογος, ευθυνόμενος, φταίχτης, υπαίτιος	ανεύθυνος, ανυπόλογος, αναίτιος, αθώς

* Όλες οι λέξεις βρίσκονται συγκεντρωμένες αλφαβητικά σε έναν ενιαίο πίνακα στο τέλος του βιβλίου.

Ασκήσεις*

1. Να συμπληρώσεις τα κενά στον παρακάτω πίνακα. Αν δυσκολευτείς, μπορείς να συμβουλευτείς τον Πίνακα 4.

Λέξεις	Συνώνυμα	Αντίθετα
..... μειώνω	πανανθρώπινος	εθνικός
όμορφος	αυξάνω
.....	ωραίος
υπεύθυνος	ρύπανση	καθαρισμός
εγκαταλελειμμένος	ανεύθυνος
	ακατοίκητος

2. Να γράψεις τις λέξεις που λείπουν για να συμπληρωθούν σωστά οι σύνθετες λέξεις.

- A.** α) + θάλασσα → λαοθάλασσα
 β) + πουλί → θαλασσοπούλι
 γ) θάλασσα + → θαλασσόλυκος
 δ) λίμνη + θάλασσα →
 ε) θάλασσα + ταραχή →
- B.** α) + αγορά → παραγορά
 β) ψάρι + βάρκα →
 γ) ψάρι + → ψαροκάικο
 δ) + ψάρι → χρυσόψαρο
 ε) ψάρι + ταβέρνα →

* Οι απαντήσεις των Ασκήσεων βρίσκονται στο τέλος του βιβλίου.

Ο φίλος μας ο άνεμος

Όταν θέλουμε **να περιγράψουμε ένα κτίσμα**, αναφέρουμε με λεπτομέρειες τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του αρχίζοντας από τα **γενικά** (εξωτερική εμφάνιση) και προχωρώντας στα **ειδικά** του στοιχεία (εσωτερική εμφάνιση).

Βασικά στοιχεία περιγραφής ενός κτίσματος

Πού βρίσκεται;	π.χ. σε ποιο κράτος, ποια πόλη ή σε ποιο μέρος της πόλης ή του χωριού
Ποια είναι η ιστορία του; (πότε, από ποιον και για ποιο λόγο χτίστηκε)	πότε (ακριβή χρονολογία, αν ξέρουμε) π.χ. τον 5ο αι. π.Χ., το 1430, στις αρχές του 20ού αι., πριν από λίγα χρόνια κ.ά. από ποιον (τα ονόματα των αρχιτεκτόνων ή κατασκευαστών, αν είναι γνωστά) π.χ. Ικτίνος και Καλλικράτης (Παρθενώνας), Ανθέμιος και Ισίδωρος (Αγία Σοφία), Τούρκοι και Βενετοί τεχνίτες (Λευκός Πύργος) κ.ά. για ποιο λόγο π.χ. για κατοικία, για αμυντικούς σκοπούς, για θρησκευτικούς λόγους κ.ά.
Πώς είναι;	η γενική εντύπωση που δημιουργεί π.χ. ωραίο, επιβλητικό, μεγαλόπρεπο, εντυπωσιακό, φτωχό, παλιό, εγκαταλελειμμένο κ.ά. τα χαρακτηριστικά της αρχιτεκτονικής του π.χ. δωρικός ή ιωνικός ρυθμός, μοντέρνο στιλ (απλό και λιτό) κ.ά. η εξωτερική περιγραφή (ό,τι περιβάλλει το κτίριο, διαστάσεις, σχήμα, όροφοι, χρώμα, υλικά κατασκευής κ.ά. η εσωτερική περιγραφή – χώροι και αντικείμενα που συναντά κανείς μέσα στο κτίσμα (διαρρύθμιση, όροφοι, δωμάτια, βοηθητικοί χώροι, έπιπλα, αντικείμενα κ.ά.)

<p>Πώς χρησιμοποιείται σήμερα; Ποια είναι η σημασία του;</p>	<p>π.χ. ως κατοικία, ως μουσείο, ως ιστορικό μνημείο, ως φρούριο, ως φυλακή ή στρατόπεδο κ.ά.</p> <p>σημαντικό για την οικονομία και την κοινωνία, για την ομορφιά, τη θρησκευτική αξία, την εκπαίδευση των ανθρώπων κ.ά.</p>
<p>Ποιες σκέψεις, συναισθήματα, εντυπώσεις ή κρίσεις μάς προκαλεί το κτίσμα;</p>	<p>π.χ. ευχάριστα συναισθήματα (αγάπη, νοσταλγία, συγκίνηση, θαυμασμός, δέος, σεβασμός, περηφάνια, έκπληξη κ.ά.)</p> <p>δυσάρεστα συναισθήματα (λύπη, θλίψη, μελαγχολία, φόβος, στενοχώρια, άγχος, απογοήτευση κ.ά.)</p>

Όταν περιγράφουμε ένα κτίσμα, χρησιμοποιούμε ρήματα συνήθως σε χρόνο **ενεστώτα** και στο **γ' πρόσωπο ενικού ή πληθυντικού αριθμού**. Όταν αναφερόμαστε στην ιστορία του κτίσματος, χρησιμοποιούμε **παρελθοντικούς χρόνους**.

π.χ. Η εκκλησία του Αϊ-Γιώργη **βρίσκεται** ψηλά στο λόφο του χωριού.
Οι ανεμόμυλοι **εντυπωσιάζουν** όποιον τους αντικρίζει πρώτη φορά.
αλλά...

π.χ. Το κάστρο **χτίστηκε** το 14ο αιώνα.
Η στέγη Καλατράβα του ΟΑΚΑ **κατασκευάστηκε** το 2004.

Όταν περιγράφουμε ένα κτίσμα με το οποίο έχουμε μια **ιδιαίτερη προσωπική σχέση** (π.χ. το σπίτι μας, το σχολείο, το παλιό αρχοντικό του παππού), μπορούμε να αναφέρουμε, εκτός από τα βασικά στοιχεία της περιγραφής ενός κτίσματος, και:

- πότε και πώς γνωρίσαμε το κτίσμα
- τι κάναμε ή τι κάνουμε σ' αυτό
- ποιοι βαθύτεροι δεσμοί μάς συνδέουν με το κτίσμα.

Στην περίπτωση αυτή χρησιμοποιούμε ρήματα που βρίσκονται στον **ενεστώτα** και στο **α' πρόσωπο ενικού ή πληθυντικού αριθμού**.

Αναπτυγμένη έκθεση

Η Αγία Σοφία

Πού βρίσκεται;

Ένα από τα αξιοθέατα που πρέπει να επισκεφτεί κανείς όταν πηγαίνει για πρώτη φορά στην Κωνσταντινούπολη είναι ο ναός της Αγίας Σοφίας, το σημαντικότερο αρχιτεκτονικό κτίσμα της πόλης.

Ποια είναι η ιστορία του;

Ο ναός χτίστηκε αρχικά την εποχή του Μ. Κωνσταντίνου. Επειδή όμως καταστράφηκε κατά τη «στάση του νίκα», ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός αποφάσισε να τον ανοικοδομήσει. Ανέθεσε το έργο αυτό σε δύο από τους καλύτερους αρχιτέκτονες της Ανατολής, τον Ανθέμιο και τον Ισίδωρο, και χιλιάδες τεχνίτες εργάστηκαν ακατάπαυστα για 5 χρόνια (532-537 μ.Χ.). Τα εγκαίνια έγιναν το 537 π.Χ. και η επιθυμία του Ιουστινιανού είχε πραγματοποιηθεί, να χτιστεί ένας ναός που να διατηρηθεί στους αιώνες κι όμοιός του να μην υπάρχει πουθενά.

Πώς είναι;

Από μακριά δείχνει ένα μεγαλοπρεπές κι επιβλητικό κτίσμα με υπερφυσικές διαστάσεις. Οι δύο αρχιτέκτονες, για να πρωτοτυπήσουν, συνδύασαν το ρυθμό¹ της ορθογώνιας βασιλικής, με τον οποίο είχαν χτιστεί οι πρώτοι χριστιανικοί ναοί, και του περίκεντρου² ναού με τρούλο. Έτσι γεννήθηκε ο ρυθμός της Αγίας Σοφίας, η βασιλική με τρούλο³, που καθιστά το ναό αριστούργημα της βυζαντινής αρχιτεκτονικής.

Το εσωτερικό του ναού είναι αχανές και χωρίζεται σε τρία κλίτη⁴. Στο μεσαίο κλίτος, που είναι και το μεγαλύτερο, τέσσερις πεσσοί⁵ στηρίζουν τέσσερα μεγάλα τόξα και πάνω τους στηρίζεται ο τρούλος. Στη βάση του τρούλου υπάρχουν 40 παράθυρα μέσα από τα οποία περνάει το φως του ήλιου και σκορπίζεται στο εσωτερικό του ναού. Ο τρούλος είναι πραγματικά εντυπωσιακός: έχει ύψος

1. **ρυθμός:** σχέδιο ναού με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά γνωρίσματα.

2. **περίκεντρο:** κτίριο στρογγυλό ή πολυγωνικό με τρούλο.

3. **βασιλική με τρούλο:** αρχιτεκτονικός ρυθμός που συνδυάζει την ορθογώνια βασιλική και τον τρούλο του περίκεντρου ναού.

4. **κλίτος:** μέρος του ναού.

5. **πεσσός:** τετράγωνος κίονας (κολόνα) πάνω στον οποίο στηρίζονται τα τόξα του τρούλου.

περίπου 56 μ. και διάμετρο 32 μ. Για το χτίσιμο του ναού μεταφέρθηκαν από κάθε γωνιά του κράτους τα ακριβότερα υλικά, πολύτιμες πέτρες, μάρμαρα, χρυσός κι ασήμι. Λένε μάλιστα ότι ξοδεύτηκαν 6.200 κιλά χρυσού για όλο το οικοδόμημα.

Ο ναός, αφιερωμένος στη Σοφία του Θεού, για πολλούς αιώνες ήταν ο χώρος όπου ο λαός γιόρταζε τις νίκες, έστεφε τους αυτοκράτορες, αλλά και ζητούσε τη βοήθεια της Παναγίας σε δύσκολες στιγμές για την Πόλη. Γι' αυτό ήταν το κέντρο της ορθοδοξίας.

*Ποια η χρήση
και η σημασία
του σήμερα;*

Μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Τούρκους, το 1453, η Αγία Σοφία έγινε τζαμί⁶ και το 1934 με απόφαση του τουρκικού υπουργικού συμβουλίου μετατράπηκε σε μουσείο. Σήμερα, και παρά τις καταστροφές που έχει υποστεί ο ναός στο πέρασμα των αιώνων, παραμένει το μεγαλύτερο σύμβολο του Χριστιανισμού και προκαλεί συγκίνηση και θαυμασμό στους χιλιάδες επισκέπτες.

«Στάση του νίκα»: η εξέγερση του λαού της Κωνσταντινούπολης κατά του αυτοκράτορα Ιουστινιανού και των συνεργατών του το 532 μ.Χ. εξαιτίας της βαριάς φορολογίας και της κακής διοίκησης του κράτους. Η εξέγερση, που ξεκίνησε από τον ιππόδρομο κι εξαπλώθηκε σε όλη την πόλη, έμεινε γνωστή στην ιστορία ως η «στάση του νίκα» από το σύνθημα «νίκα-νίκα» των στασιαστών.

6. **τζαμί:** μουσουλμανικός ναός ή τόπος δημόσιας λατρείας.

Για τον εμπλουτισμό του λεξιλογίου

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

Λέξεις*	Παράγωγα – Ομόρριζα
αιώνας	αιώνιος, αιωνιότητα, αιωνόβιος, δαιωνίζω
επισκέπτης	επισκέπτομαι, επίσκεψη, επισκεπτήριο
θαυμασμός	θαύμα, θαυμαστός, θαυμάζω, θαυμάσιος, θαυμαστής, θαυμαστικό
κτίσμα	κτίζω, κτίση, κτίριο, κτιριακός, κτίστης
νίκη	νικώ, νικητής, νικητήριο, νικηφόρος, ανίκητος, ολυμπιονίκης
οικοδόμημα	οικοδομώ, οικοδόμος, οικοδόμηση, οικοδομικός, ανοικοδόμηση, εποικοδομητικός
πέτρα	πετρώνω, πέτρωμα, πέτρινος, πετρώδης, πετράδι, πετριά, πετροπόλεμος, ελαφρόπετρα
συγκίνηση	συγκινώ, συγκινητικός, συγκινησιακός, συγκινημένος, ευσυγκίνητος, ασυγκίνητος
χριστιανισμός	Χριστός, χριστιανός, χριστιανικός, χριστιανοσύνη, Χριστούγεννα

* Όλες οι λέξεις βρίσκονται συγκεντρωμένες αλφαβητικά σε έναν ενιαίο πίνακα στο τέλος του βιβλίου.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6

Λέξεις	Σημασία	Συνώνυμα	Αντίθετα
ακατάπαυστος	αυτός που δεν παύει, που δε σταματά	διαρκής, συνεχής, ασταμάτητος, αδιάκοπος, αδιάλειπτος	—
ακριβός	αυτός που έχει υψηλή τιμή, μεγάλη αξία	τσουχτερός, απρόσιτος, πολυέξοδος, πολυδάπανος	φτηνός, οικονομικός, προσιτός
καλός	αυτός που έχει καλή ποιότητα, καλοσυνάτος, ενάρετος, όμορφος, άξιος, ικανός, υπάκουος	ωραίος, μεγαλόψυχος, καλόψυχος, έντιμος, επιδέξιος, πειθαρχικός	κακός, αισχρός, άσχημος, ανέντιμος, ανάξιος, απείθαρχος, ανυπάκουος
μεγαλοπρεπής	αυτός που έχει λαμπρό, μεγαλειώδη χαρακτήρα, που εμπνέει την αίσθηση του μεγαλείου	μεγαλειώδης, επιβλητικός, λαμπρός, εντυπωσιακός	ταπεινός, λιτός, σεμνός, μετριόφρονας
όμοιος	αυτός που έχει τα ίδια (ή σχεδόν τα ίδια) χαρακτηριστικά με κάποιον άλλο	παρόμοιος, παραπλήσιος, παρεμφερής, ίδιος	ανόμοιος, διαφορετικός, αλλιώτικος
πηγαίνω	πορεύομαι, μεταβαίνω κάπου, φεύγω	προχωρώ, φτάνω, επισκέπτομαι, συνεχίζω	έρχομαι, πλησιάζω, προσέρχομαι
πρώτος	αυτός που σε μια σειρά έχει τον αριθμό ένα, που προηγείται από όλους τους άλλους σε κάτι	αρχικός	τελευταίος, τελικός
σημαντικός	αυτός που έχει μεγάλη σημασία, σπουδαίος	σπουδαίος, αξιόλογος, κορυφαίος, εξαιρετος	ασήμαντος, αμελητέος, μηδαμινός
υπερφυσικός	αυτός που ξεπερνά τα όρια της φύσης, ο υπερβολικά μεγάλος	υπερκόσμιος, υπερμεγέθης	φυσικός, φυσιολογικός, εγκόσμιος, πραγματικός

Ασκήσεις*

1. Να συμπληρώσεις τα κενά στον παρακάτω πίνακα. Αν δυσκολευτείς, μπορείς να συμβουλευτείς τους Πίνακες 5 και 6.

Αντίθετα		Συνώνυμα	
φτηνός	πολυέξοδος
.....	σημαντικός	αρχικός
κτίζω	όμοιος
.....	όμοιος	ασταμάτητος
πρώτος	σπουδαίος
.....	πηγαίνω	μεγαλοπρεπής
ήττα		

2. Να περιγράψεις στο τετράδιό σου ένα κτίσμα με το οποίο έχεις μια ιδιαίτερη προσωπική σχέση (π.χ. το σπίτι σου, το δωμάτιό σου κ.ά.) ή ένα κτίσμα που επισκέφτηκες και σου έκανε εντύπωση.

* Οι απαντήσεις των Ασκήσεων βρίσκονται στο τέλος του βιβλίου.